

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://www.muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/biografie/1918-1939/kadra/a-c/jan-janusz-billewicz/50453-Jan-Janusz-Billewicz.html>
01.05.2025, 17:26

mjr kaw. **Jan Janusz Billewicz**. Urodzony 3 IV 1900 w majątku Bachmacz, w gub. Czernihowskiej. Syn Władysława i Elżbiety z d. Zajdel. Według własnego życiorysu lata dziecięce spędził w posiadłości rodziców w pow. Brasław na Wileńszczyźnie. Po wybuchu I wojny światowej był ewakuowany z rodzicami do Rosji, gdzie w Aleksandrii uczęszczał do gimnazjum. Od 1918 w Mińsku Litewskim pobierał nauki w 8-klasowym gimnazjum. Do WP wstąpił jako ochotnik 2 II 1919, służył jako uł. w 4 szw. 10 p.uł., przebywając na Froncie Litewsko-Białoruskim do 31 VIII 1919. Od września 1919 do 30 VI 1920 był na urlopie naukowym, w trakcie którego zdał egzamin maturalny. Powrócił do linii 1 VII 1920 i do 14 I 1921 służył w 4 szw. 5 p.uł. Zaslawskich.

Po wojnie polsko-bolszewickiej został skierowany do Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (15 I-31 V 1921), po ukończeniu której z wynikiem bardzo dobrym powrócił do 5 p.uł. Nominację na pchor. otrzymał 1 IX 1921, do stopnia ppor. awansował 1 XII 1921 (ze starsz. od 1 VII 1921). W 5 p.uł. służył do 1 VI 1924 jako dca plutonu, w międzyczasie awansując do stopnia por. (ze starsz. od 1 VIII 1923).

Skierowany został na kurs inf.-wyw. dla oficerów wyw. przy Oddz. II SGen. (1 VI - 1 IX 1924), który ukończył z wyróżnieniem. Po odbyciu paromiesięcznej praktyki w Wydziale Ewidencyjnym Oddz. II SGen. w celu uzupełnienia wiedzy w zakresie prowadzenia wywiadu został skierowany do Eksp. Oddz. II Nr 5 (Lwów). Jako pierwszy oficer wyw. uzyskał świetną rekomendację od kierownika lwowskiej Eksp., ppłk. Stanisława Maczka: „Wspaniały oficer w zupełności nadaje się do służby wywiadowczej Oddz. II. Szt. Gen.” Wkrótce formalnie odkomenderowany do Oddz. II SGen. skierowany został do Moskwy, gdzie jako oficer służby zewnętrznej pracował na plac. wyw. Formalnie występował pod nazwiskiem „Bogdanowicz” w składzie Ataszatu Wojskowego. Wycofany na rok do kraju, od 21 II 1926 skierowany został ponownie do Eksp. Nr 5 we Lwowie, skąd po roku, od 26 II 1927, uzyskał formalny przydział do Biura Pers. MSWojsk. z oddelegowaniem do Oddz. II na stanowisko referenta, co oznaczało ponowny wyjazd na plac. wyw. do Moskwy, gdzie przebywał od 1 V 1927 do 10 II 1929.

Wyjazd do Moskwy powtórnie poprzedziła opinia szefa Eksp. Nr 5 Oddz. II, ppłk. Stanisława Maczka, który ocenił Jana Billewicza jako „wybitnego”. Charakteryzując go, stwierdzał m.in.: „Można na nim w każdej sytuacji bez-względnie polegać. Posiada wyższe aspiracje, tak pod względem ambicji pracy jak i ambicji osobistej [...] Inteligentny, o szerokim zakresie zainteresowań [...] Typ umysłu analitycznego. Rzutki i szybko orientujący się”.

Szef Jana Billewicza w Moskwie, attache wojskowy, mjr dypl. Tadeusz Kobylański, również uważał go za „wybitnego”. W jego ocenie znalazły się m.in. stwierdzenia: „Bardzo zdolny,

inteligentny i ideowy oficer, pracowity i pełen inicjatywy w pracy. Wzorowo skromny i taktowny. Bardzo odpowiedni kandydat do WSWojennej". Opinia o pracy Jana Billewicza na tym odcinku wystawiona przez szefa Wydz. Wyw. Oddz. II SG, ppłk. dypl. Stefana Mayera: „Nadzwyczaj prawy charakter. Inteligencja jasna. Operuje konstrukcjami prostymi i skutecznymi. Bardzo dodatni w służbie wywiadowczej". Podobne oceny i opinie uzyskiwał w toku dalszej służby, kiedy po powrocie z Moskwy skierowany został do 5 p.uł., w którym najpierw dowodził plutonem, a od 1 II 1930 do 31 I 1932 - szwadronem. Dowódca pułku, płk Anatol Jezierski, oceniając go w październiku 1929, zauważył, co prawda, iż wymaga przeszkolenia, „gdyż od kilku lat przebywał w sztabach”, niemniej ocenił, iż jest to „oficer o dużej wartości. Żołnierz z natury, dobry jeździec o dużym temperamencie i poczuciu kawaleryjskim [...] Po przeszkoleniu będzie bardzo dobrym dowódcą szwadronu". Opinia płk. Jezierskiego w pełni potwierdziła się w latach kolejnych - Jan Billewicz uzyskiwał corocznie, niezależnie od pełnionych funkcji (adiutant pułku, w 2 DK oficer żywnościowy 5 p.uł., dca plutonu, dca szwadronu) opinię „wybitny”, np. w 1930: „Bardzo wartościowy jako oficer i człowiek. Wyróżnia się pomiędzy młodymi oficerami”, w 1931: „Nadaje się na każde stanowisko w pułku [i] w sztabie”.

W tym czasie Jan Billewicz wyjawiał zamiar podjęcia studiów WSWoj., pisząc do dcy 2 DK, iż zamiar kandydowania do WSWoj. miał od dawna (w latach 1927-1928 przebył nawet kurs przygotowawczy), jednak „brak przewidzianego okresu służby w linii stał mi na przeszkodzie i dlatego w styczniu 1929 powróciłem do pułku po 5-letniej służbie w Oddz. II Szt.Gł.". Przeszkodą obecną, w 1933, było przekroczenie ustalonego dla kandydata wieku, w związku z czym Jan Billewicz, powołując się na fakt, iż w czasie służby w Oddz. II w Centrali spędził tylko rok, resztę zaś w pracy ofensywnej w terenie (2 lata na plac. granicznych i 2 lata na plac. zagr.), prosił o uwzględnienie prośby w drodze wyjątku i wyrażenie zgody. Z dostępnych dokumentów wynika, że dca 2 DK, gen. Bolesław Wieniawa-Długoszowski, prośbę poparł, co jednak nie przyniosło oczekiwanego przez Jana Billewicza rozstrzygnięcia.

Wkrótce zostały podjęte nowe decyzje co do jego osoby, dające szanse szybszego awansu. Wykazane wcześniej w zakresie pracy na rzecz wywiadu zdolności spowodowały skierowanie Jana Billewicza od 8 V 1934 do KOP, najpierw na plac. wyw. KOP Nr 3 (Głębokie) w pułku KOP „Głębokie” w Brygadzie Wilno. Objął tam obowiązki oficera kontrwywiadowczego. W opinii za rok 1934 kierownika plac. wyw. „Głębokie”, kpt. Szeligi, Jan Billewicz okazał się oficerem „wybitnym” w zakresie kontrwywiadu. Ponadto: „Ze względu na inteligencję, bystrą orientację nadaje się na każde stanowisko w sztabach i służbie wywiadu”. Opinię tę poparł szef Eksp. Nr 1 (Wilno) Oddz. II SG, kpt. dypl. Józef Olędzki: „Na zajmowanym stanowisku wybitny. Nadaje się na «oficera» i do placówki O.II w Wielkiej Jednostce. Nadaje się na dowódcę szwadronu”. Z dostępnych materiałów wynika, iż Jan Billewicz w stopniu rtm., (awans 1 I 1935) służył później w 1 baonie KOP „Budslaw”, a następnie w 7 baonie KOP „Podświle”.

W opinii wystawionej w 1935 przez mjr. dypl. Tadeusza Skindera, szefa Wywiadu KOP, Jan Billewicz przedstawia się następująco: „Bardzo dobry kier. plac. wywiad. - do użycia na

samodzielnym stanowisku O. II. Szt. Gł. zarówno w terenie, jak i Centrali. Ma wszystkie walory na wyróżniającego się dowódcę liniowego [...] Zarówno cechy Indywidualne i zdolności ogólne i zawodowe, jak też osiągnięte wyniki w służbie – wysuwają rtm. Billewicza na czoło korpusu oficerów. Osiągnięte wyniki w służbie bardzo duże i dobre. Zorganizował i opanował pod względem kontrwywiadowczym bardzo trudny i zapuszczony teren pogranicza na terenie placówki wywiadu KOP «Głębokie»».

Opinia powyższa wystawiona została 31 X 1935, co pozwala sądzić, iż przyczyniła się do awansu zawodowego, jakim było przejście na bardziej samodzielny plac. kierownika plac. SRI w Tarnopolu, co poprzedzone zostało ukończeniem kursu oficerskiego dców szw. w Grudziądzu (31 I – 1 VIII 1936). Na stanowisku kierownika plac. SRI w Tarnopolu pozostawał do 30 VI 1938, a następnie powrócił do KOP jako dca szw. „Hużlice” do 28 VIII 1939.

W przeddzień wybuchu wojny skierowany został do 12 DP na stanowisko dcy Kawalerii Dywizyjnej. Na miejsce koncentracji 12 DP w rejonie Skarżysko- Kamienna dotarł 1 IX, następnie brał udział w walkach jako dca Kawalerii Dywizyjnej, m.in. w akcji bojowej na Końskie. Z okrążenia, w jakim 12 DP znalazła się w Lasach Starachowickich (11 IX), wyszedł ze szw. i w ciągu 3 dni przebiegał się na Puławy i Iranę, przepływając Wisłę pod Iraną. 15 IX otrzymał od gen. Olbrycha rozkaz zameldowania się ze szw. do dyspozycji gen. Władysława Andersa, do czego doszło pod Łęczną. Otrzymał wtedy rozkaz utrzymania przeprawy pod Łęczną do czasu zakończenia koncentracji jego Brygady. Organizacyjnie szw. Jana Billewicza wcielony został do nadwerężonego w walkach 4 p.s.k. płk. Zygmunta Maruszewskiego, w Grupie Kawalerii gen. Andersa.

Między 16 a 21 IX 1939 brał udział w akcjach bojowych grupy gen. Andersa, aż do bitwy pod Krasnobrodem włącznie, gdzie 4 p.s.k., osłaniając przebijanie się grupy, został otoczony i po dziennej walce rozbity przy wielkich stratach. Jan Billewicz utrzymał pluton, z którym przebił się z okrążenia i dogonił w rejonie Biłgoraja część 26 p.uł. płk. Schweitzera (21 IX 1939).

W warunkach walki na dwa fronty, po otrzymaniu rozkazu gen. Andersa: „przedostawać się poza Lwów i dążyć do połączenia z armią gen. Sosnkowskiego”, 22 IX został ponownie otoczony przez Niemców w rej. Lubaczowa. Zmuszony do „rozprysnięcia się” pluton otrzymał od Jana Billewicza rozkaz dążenia pieszo za San. Sam Billewicz po kilkudniowych marszach dostał się do Lwowa, gdzie według jego informacji „od razu przystępuje do montażu organizacji polskiej i komórek wyw.” Poszukiwany przez GPU jako znany oficer wywiadu, 14 X 1939 przeszedł na Węgry i, unikając internowania, zameldował się u attache wojskowego, ppłk. dypl. Jana Emisarskiego.

20 X 1939 został przydzielony do Eksp. „W” Oddz. II w Budapeszcie, kierowanej przez mjr. dypl. Jana Zakrzewskiego. Otrzymał rozkaz prowadzenia akcji inf.-wyw. na terenie okupacji sowieckiej, pod którą w okresie rwącej się łączności przeszedł dwukrotnie, w listopadzie i grudniu 1939. Po powrocie znów pełnił służbę w składzie Eksp. „W” Oddz. II Szt. NW

23 II 1940 otrzymał przydział do MSWojsk. we Francji jako oficer pozostający w służbie zewnętrznej Oddz. II Szt. NW. Pozostając na etacie Oddz. II, współpracował z Bazą Łączności zagranicznej ZWZ „Romek” kierowaną przez ppłk. dypl. Alfreda Krajewskiego (ps. „Polesiński”). W sierpniu 1940 wszedł w skład bazy jako zca komendanta i szef Referatu Wyw. W ramach tych uprawnień i prowadzonych prac specjalnie interesował się okupacją sowiecką, do której wysyłał swoich pracowników. Sam oceniany był jako: „Pracownik energiczny, pomysłowy, oddał duże usługi przy nawiązywaniu łączności z okupacją sow. (Kołomyja, Lwów)”.

1 I 1941 uzyskał przydział do Oddz. VI (Specjalnego) Szt. NW, w warunkach znacznego już pogorszenia się położenia Polaków na Węgrzech, co skutkowało zerwaniem stosunków dyplomatycznych. 7 I 1941 został aresztowany w Budapeszcie przez węgierski wywiad wojskowy i osadzony w więzieniu wojskowym w Sziklas pod zarzutem prowadzenia akcji szpiegowskiej przeciw Niemcom. W marcu 1941 został wysłany do obozu karnego w Bikley, skąd dzięki pomocy zorganizowanej przez ludzi Bazy Łączności ZWZ, udało mu się zbiec. Przedostał się do Jugosławii, z Belgradu został wyewakuowany do Turcji, gdzie w Stambule nadal pełnił funkcję oficera służby zewnętrznej Oddz. VI Szt. NW, będąc jednocześnie zca komendanta plac. / Bazy Łączności ZWZ „Bey”. Używał ps. organizacyjnego „Maryś” i nazwisk „Bliżewski” i „Rutkowski”. 11 V 1942 Jan Billewicz wyjechał z Turcji z przeznaczeniem do OZ na Wschodzie. 21 V 1942 zameldował się w Dowództwie WPSW, gdzie uzyskał przydział do Pułku Ułanów Karpackich, w którym służył do 27 VI 1943, będąc od 5 IX dcą 1 szw., a przejściowo (30 XI-12 XII) p.o. dcy pułku. Od 27 VI 1943 służył w 2 Brygady Czołgów. Ukończył brytyjską Szkołę Broni Pancernej (kurs dców), gdzie w uzasadnieniu wniosku awansowego szef Oddz. VI podnosił, iż odbył staż zcy dcy pułku. 17 XII 1943 został przeniesiony do Szt. NW w Londynie. Awansował do stopnia mjr. 1 III 1944.

1 V 1944 powrócił do pracy w wywiadzie, obejmując stanowisko kierownika Referatu Wschodniego w Oddz. Inf.-Wyw. SG. 1 II 1945 został skierowany do Francji jako szef Wywiadu Obronnego (kontrywiadu) Polskiej Wojskowej Misji Likwidacyjnej we Francji. Został zwolniony z tego stanowiska i oddany z dniem 1 XI 1946 do dyspozycji płk. dypl. Antoniego Szymańskiego, szefa PWML. Według dostępnych materiałów archiwalnych 28 XII 1946 zgłosił się w Ośrodku Demobilizacyjnym Nr 1 w Wielkiej Brytanii, gdzie z końcem grudnia 1946 został urlopowany bez poborów aż do odwołania i odesłany do Francji, gdzie osiadł po wojnie. Żonaty z Anną z Łada-Bogdanowiczów, syn Marian (1930).

Odnaczenia:

- Krzyż Walecznych (1946),
- Medal Niepodległości (1931),
- Srebrny Krzyż Zasługi (1938),
- Medal za Wojnę 1918-1921 (1928),

Medal 10-lecia Odzyskanej Niepodległości (1928),

Srebrny Medal Długoletniej Służby,

Brązowy Medal Długoletniej Służby,

Medal Wojska,

1939-1945 Star (bryt.),

War Medal (bryt.),

Opracował: **Tadeusz Dubicki, Andrzej Suchcitz**. Tekst ukazał się w: *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939-1945, Tom I, Warszawa 2009, s. 49-53*.
